Ioan MILICĂ

Proverbe şi politică

I.M. – lect. univ. dr., Departamentul de Românistică, Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi. Domenii de competenţă: lingvistică generală, retorică, stilistică şi poetică. Autor al volumului *Expresivitatea argoului* (2009). Co-editor al mai multor volume şi membru în colectivele ştiinţifice şi redacţionale ale unor publicaţii periodice precum „Text şi discurs religios" (Iaşi), „Limba Română" (Chişinău), „Argotica" (Craiova) şi „Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi".

Recursul la proverbe este constant în discursul public[1]. Studiul de faţă îşi propune să evalueze proprietăţile discursive şi metadiscursive ale paremiilor, conectivitatea lor discursivă şi relaţia proverbelor cu secvenţele discursive în care se actualizează. Analiza este plasată pe terenul teoriei pertinenţei şi al teoriei actelor de limbaj şi este organizată în trei secţiuni, I. *Proprietăţi discursive ale proverbelor*, II. *Proverb şi context* şi III. *Concluzii*. Faptele de limbă întrebuinţate pentru a exemplifica şi susţine consideraţiile teoretice au fost culese din stenogramele şedinţelor parlamentare, prin investigarea corpusului lingvistic disponibil la adresa electronică http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.home.

I. **Proprietăţile discursive ale proverbelor**. Ostensivitatea proverbelor, capacitatea lor de a semnala schimbări în *universul cognitiv al vorbitorului* (Sperber & Wilson 1995: 38), reflectă existenţa mai multor proprietăţi discursive ale enunţurilor paremiologice.

I.1. Un inventar minimal al respectivelor trăsături ne arată că:

I.1.1. Paremiile sunt ostensive în măsura în care perspectiva pe care o fixează sau pe care o modifică dezvoltă un efect, în conjugare cu alte componente discursive. Astfel, în secvenţa discursivă „Un proverb românesc spune că

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

«*ziua bună se cunoaşte de dimineaţă*» (subl. n.). La fel putem spune şi faptul că anul bun de la început se cunoaşte. Din păcate, constatăm, din analiza evenimentelor petrecute de la începutul anului şi până în prezent, că poporul român nu va beneficia, nici în acest an, de ceva bun"[2], proverbul creează cadrul unei analogii de care creatorul de discurs se foloseşte pentru a legitima o opinie. Proverbul impune o teză („ziua bună se cunoaşte de dimineaţă") pe care vorbitorul o valorifică analogic („anul bun de la început se cunoaşte") pentru a crea o antiteză („constatăm, din analiza evenimentelor, (...) că poporul român nu va beneficia, nici în acest an, de ceva bun").

I.1.2. Proverbele reflectă judecăţi de valoare (Norrick 1985: 16). Ele sunt folosite pentru a potenţa importanţa unor evenimente, aspecte şi situaţii din realitate reflectate discursiv (Hoffman & Honeck, 1987: 137). Enunţurile paremiologice dirijează, orientează, prin convergenţele pe care le susţin, relaţia de continuitate între premisa şi concluzia unei secvenţe discursive date: „Parafrazând un vechi proverb românesc care spune că «*Dumnezeu îţi dă, dar nu îţi bagă şi în sac*» (subl. n.), putem spune că România se află acum în situaţia în care are acces la fondurile structurale puse la dispoziţie de către Uniunea Europeană, dar nu beneficiază de ele din cauza dezinteresului manifestat de Executiv faţă de elaborarea şi adoptarea Strategiei postaderare"[3]. Exemplul demonstrează că emiţătorul are conştiinţa potenţialului evaluativ al proverbului, intuieşte şi valorifică ostensivitatea acestuia pentru a dezvolta o secvenţă argumentativă. Proverbul problematizează raportul dintre un beneficiu (neaşteptat) şi (ne)fructificarea respectivului beneficiu: „[*Dumnezeu*]^{DONATOR} [*îţi*]^{BENEFICIAR} *dă, dar nu* [*îţi*]^{BENEFICIAR} *bagă şi* [*în sac*]^{ŢINTĂ}". Elementele cadrului proverbial sunt aproape identice cu cele din concluzia formulată de emiţător: „[*România*]^{BENEFICIAR} (...) *are acces* [*la fondurile structurale*]^{TEMĂ} *puse la dispoziţie* [*de către Uniunea Europeană*]^{DONATOR} *dar nu beneficiază* [*de ele*]^{TEMĂ} [*din cauza dezinteresului*]^{MOTIV} [*manifestat de Executiv*]^{ŢINTĂ}". Concluzia este convergentă cu formularea paremiologică – [*Uniunea Europeană*]^{DONATOR} [*ne*]^{BENEFICIAR} *dă* [*fonduri structurale*]^{TEMĂ}, *dar nu* [*ni*]^{BENEFICIAR} [*le*]^{TEMĂ} [*administrează*]^{ŢINTĂ} – ceea ce subliniază că ostensivitatea proverbelor, capacitatea lor de a semnala schimbările din universul cognitiv al vorbitorului, determină, prin formă şi prin conţinut, schimbări şi în orizontul de înţelegere al receptorului, călăuzind auditoriul să adere la configuraţia

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

argumentativă propusă de locutor și transmisă prin recursul la proverb. Paralelismul creat de simetria rolurilor prezente în proverb și în intervenția discursivă a vorbitorului înlesnește legitimarea unei opinii și îi conferă autoritate.

I.1.3. Proverbele rezumă o situație sau recomandă un curs de acțiune (Dundes 2007: 128). Norrick (1985: 15) observă că enunțurile paremiologice sintetizează narațiuni sau argumentări[4]. Având ca ilustrare o secvență discursivă în care vorbitorul recurge la proverb pentru a da forță expresivă unui raționament, observăm că locutorul operează substituții[5] în structura enunțului paremiologic pentru a-și legitima și ornamenta intervenția: „Dacă analizăm, însă, domnule președinte, stimați colegi, art. 10 alin. 2, care prevede cheltuielile de cercetare-dezvoltare în domeniul economic (...), se constată că, față de 2006, unde au fost 81,1 milioane, în 2007 sunt 80,09, mai puțin cu 0,2 milioane. Deci aceasta denotă o concepție care este, vorba aceea, prinsă în proverbele românești: «*deșteptul promite și păgubașul trage nădejde*» (subl. n.), ca să nu folosesc alt cuvânt!”[6].

Luarea de cuvânt are organizare bimembră: argumentul și rezumarea. Argumentul se sprijină pe evidențe juridico-financiare, iar rezumarea amplifică, prin ornamentare, forța concluziei. Recursul la tiparul proverbial ilustrează forța adecvării. În raport cu proverbul „nebunul promite și prostul trage nădejde”, concluzia „deșteptul promite și păgubașul trage nădejde” se dezvoltă prin substituții lexicale (*deștept → nebun*, *prost → păgubaș*). Se dezvoltă, astfel, un act indirect prin care se evită, pe de o parte, posibilele conotații negative față de care auditoriul ar putea deveni ostil și prin care se amplifică, pe de altă parte, energia umoristico-ironică a enunțului. Eufemizarea prin substituție de constituenți proverbiali evidențiază competența expresivă a vorbitorului, capabil să re-modeleze un proverb pentru a semnala, prin acest procedeu, că punctul său de vedere este infailibil și pregătit să primească adeziunea auditoriului.

I.1.4. Proverbele reflectă intențiile comunicative ale vorbitorului (Norrick, 1985: 16, Hoffman & Honeck, 1987: 137). Un inventar exhaustiv al rolurilor pe care le îndeplinesc enunțurile paremiologice pentru a asigura exprimarea unei intenții de comunicare ar trebui să se întemeieze pe dinamica relației proverb – context, pentru a observa ceea ce emițătorul dorește să se înțeleagă și ceea ce receptorul înțelege

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

de fapt. În cele ce urmează ne limităm la a identifica şi interpreta câteva din intenţiile de comunicare frecvent observate în discursul parlamentar românesc actual:

a) Locutorul se „dizolvă" în „vocea" comunităţii: „Un vechi proverb românesc spune: «*şcoala face omul om şi altoiul pomul pom*». Despre cât de importante sunt educaţia şi întreg procesul educaţional *nu cred că mai are rost să insist* (subl. n.)"[7]. Vorbitorul se solidarizează cu judecata de valoare exprimată în proverb şi îşi legitimează punctul de vedere prin actualizarea autorităţii sapienţiale a proverbului.

b) Locutorul declanşează un atac la persoană: „Am stat şi l-am ascultat pe Popescu Călin Tăriceanu, pe ceilalţi, şi-mi dau seama că, într-adevăr, proverbul care spune că «*câinele moare de drum lung şi... Tăriceanu de grija altora*» (subl. n.), se potriveşte cel mai bine. (Aplauze în Grupul parlamentar al P.S.D.)"[8]. În acest caz, tehnica de discreditare se dezvoltă prin substituirea unui constituent paremiologic („prostul") cu numele de familie al persoanei asupra căreia se declanşează atacul („Tăriceanu"). Receptorul este îndemnat să dezvolte o echivalenţă între enunţul „câinele moare de drum lung şi prostul de grija altuia" şi enunţul „câinele moare de drum lung şi... Tăriceanu de grija altora", semnal de receptare ce presupune înlocuirea tipului uman (*prostul*) cu numele celui atacat verbal (Tăriceanu) şi care are ca efect includerea persoanei astfel agresate în categoria umană exprimată de constituentul proverbial substituit.

c) Locutorul ironizează: „Boc şi miniştrii lui se ghidează probabil după vechea zicală românească «*fă ce zice popa, nu ce face el!*» atunci când *îndeamnă la austeritate populaţia*, în timp ce ei *fac dezmăţ pe banii contribuabililor* (subl. n.)"[9]. Ironia se dezvoltă prin analogie. În viziunea vorbitorului, guvernul este „popa" care „îndeamnă la austeritate", dar care face „dezmăţ pe banii contribuabililor". Imperativul gnomic, reflectat de proverb, este raportat la prezentul evenimenţial al guvernării, dinamica modurilor verbale (*imperativ*, în proverb – *prezent*, în secvenţa discursivă analizată) fiind esenţială pentru a marca schimbarea de temporalitate, dinspre atemporalitatea axiomei populare spre temporalitatea situaţiei comentate de vorbitor.

d) Locutorul defăimează: „Un vechi proverb românesc spune că: «*lupul îşi schimbă părul, dar năravul, ba!*» (subl. n.). Asta i se potriveşte de

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

minune *președintelui jucător, băutor, manglitor*... reașezat la Cotroceni pentru încălcarea flagrantă a Constituției”[10]. În acest exemplu, proverbul este folosit pentru a calomnia. Conectorul discursiv angajează echivalența între arhetipul exprimat de proverb (prădătorul, fiara) și calificativele jignitoare, care variază între clișeu (jucător), viciu (băutor) și fărădelege (manglitor) și prin care se realizează portretizarea peiorativă a persoanei agresate. Convergența stilistică lup (cu atributul năravˆ) – președinte (cu atributele jucător, băutor, manglitor) fixează o co-referință prin care se asigură legătura între individual și general, între individ și tipul uman de care el aparține, în concepția agresorului.

În termenii teoriei actelor de limbaj, proverbul exprimă credința că o acțiune pripită are efecte negative, fiind un enunț asertiv. Vorbitorul recurge la aserțiune pentru a-și exprima dezacordul, ceea ce înseamnă că enunțul expresiv („tot acest demers maratonist nu a reprezentat, în realitate, decât o altă scenetă deșănțată pusă la cale de regia pdl-istă”) este potențat de o axiomă paremiologică („graba strică treaba”). În acord cu demersul interpretativ propus de Sperber și Wilson (1995: 293), observăm că proverbul este valorificat ca ecou: dimensiunea asertivă a formulei sapiențiale este convertită în dimensiune expresivă.

Într-un alt exemplu, proverbul are rolul de a recomanda un curs de acțiune: „Un vechi proverb european spune că *e mai bine să călărești calul* pentru că e la fel de obositor dacă te plimbi pe partea stângă sau pe partea dreaptă a animalului. *Haideți să călărim calul* și să acceptăm varianta constituțională a proiectului de lege (subl. n.)”[11]. În această secvență discursivă, enunțul proverbial funcționează ca model semantic și sintactic pe baza căruia vorbitorul își construiește argumentarea, paremia acționând ca un comentariu evaluativ (Norrick 1985: 14). Întrebuințarea aserțiunii paremiologice („e mai bine să călărești calul”) îi servește emițătorului pentru a dezvolta un enunț directiv (*„Haideți să călărim calul* și să acceptăm...”).

II. **Proverb și context**. Un aspect central în descrierea relației între proverb și contextul în care acesta se actualizează este reprezentat de conectorii discursivi prin care se semnalează schimbarea de la cadrul comunicării verbale realizate de cineva la cadrul sapiențial al enunțului paremiologic. Actualizarea proverbelor într-o secvență discursivă se manifestă prin adecvare, ceea ce înseamnă că proverbele sunt introduse de

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

mărci care evidenţiază caracterul lor de „tezaur al înţelepciunii populare” (Anscombre 1994: 99). „Formula fixă” a paremiei se impune mai autoritar atunci când proverbele sunt introduse în context printr-un constituent iniţiator (Ruxăndoiu 2003: 200). Dacă se are în vedere identitatea structurală a conectorilor, se poate face distincţia între conectivitatea de tip „verbal”, reprezentată de utilizarea unor conectori de tipul „un proverb spune că” şi conectivitatea de tip „nominal”, care constă în folosirea unor conectori precum *„vorba ceea, vorba aia, vorba proverbului* etc.”.

II.1. Prezenţa sau absenţa conectorilor care marchează recursul la proverb este crucială pentru a deosebi trei categorii de actualizare: *directă* („personală”), *indirectă* („impersonală”) şi *mixtă*. Actualizarea *directă* („personală”) este caracterizată de absenţa conectorilor de marcare paremiologică şi aduce în prim-plan „eul” vorbitorului, precum şi modul în care acesta contopeşte formula paremiologică cu propria intervenţie discursivă. *Actualizarea indirectă* („impersonală”) este caracterizată de prezenţa conectorilor de marcare paremiologică şi scoate din prim-plan „eul” vorbitorului, reliefând, totodată, modul în care acţiunea discursivă a vorbitorului este „camuflată”, „deghizată”, „dizolvată” în sfera de cuprindere a enunţului paremiologic. *Actualizarea mixtă* este şi „personală” şi „impersonală”, în sensul că formulele paremiologice sunt integrate în intervenţia discursivă a vorbitorului, iar conectorii de marcare proverbială figurează ca simple inserţii ce îndeplinesc doar funcţia de a semnala că ceea ce urmează este sau face parte dintr-un tipar gnomic, nemaiavând şi rolul de a „dizolva” „eul” vorbitorului în „vocea” comunităţii în care circulă proverbul.

Pentru fiecare dintre aceste trei tipuri de actualizare există mai multe grade de actualizare contextuală a formulelor paremiologice. Fiecare grad de actualizare semnalează cât de fidelă este actualizarea proverbului într-un context. Cel mai mare grad de fidelitate este reprezentat de redarea / citarea proverbului ca atare, fără deformări. Un grad mai mic de fidelitate îl are adaptarea proverbului la evenimenţialul exprimat în context, prin adăugare, substituire, suprimare sau permutare de constituenţi[12], operaţii care contribuie adesea la transformarea unor proverbe în antiproverbe[13]. Un grad şi mai mic de fidelitate faţă de proverb îl are parafrazarea paremiei într-un anumit context, iar cel mai mic grad de fidelitate îl are aluzia proverbială (Ruxăndoiu 2003: 175), procedeu discursiv prin

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

care se conservă din paremie măcar unul dintre constituenții investiți cu funcția de a reactiva enunțul proverbial în conștiința receptorului.

II.1.1. **Actualizarea directă**:

a) proverbul este redat: „PNL, PSD și PC să stea cuminți în banca lor că *cine sapă groapa altuia, cade singur în ea*. Degeaba se dau ei cocoși că *purceaua e moartă în coteț* și nici un cabinet de criză n-o poate învia (subl. n.)”[14]. Această secvență discursivă ilustrează convergența expresivă între proverbe și alte structuri idiomatice (expresii și locuțiuni), fiind o dovadă a proceselor de solidaritate sintagmatică ce asigură unitatea intervenției discursive.

b) proverbul este adaptat: „Am învățat că *cine sapă groapa altuia are toate șansele să se umple de nămol* (subl. n.)”[15]. Vorbitorul deformează enunțul proverbial înlocuind secvența paremiologică *„cade singur în ea”* cu o considerație personală menită să stârnească hazul și să faciliteze acceptarea de către celălalt a opiniei exprimate.

c) proverbul este parafrazat: „Este un exemplu aproape clasic de hărnicie cu care *săpăm groapa altuia și cădem toți în ea*, de unde vom trimite dragi salutări populației de deasupra (subl. n.)”[16]. Parafrazarea ironică a proverbului presupune instituirea opozițiilor funcționale (persoană, număr) prin care se alterează identitatea enunțului gnomic.

d) proverbul devine aluzie proverbială: „În afară de piedicile puse economiei de către criza globală se va adăuga și această «*buturugă*» (subl. n.), care cu greu va putea fi trecută tocmai de către acei contribuabili mici care încearcă să facă ceva corect în țara asta și să creeze locuri de muncă”[17]. Constituentul proverbial *buturugă* ilustrează existența ancorajului gnomic, definit drept procesul prin care o componentă a unui enunț paremiologic actualizează, în conștiința receptorului, întreaga formulă paremiologică.

II.1.2. **Actualizarea indirectă**:

a) proverbul este redat: *„O vorbă veche și plină de tâlc spune că* cine se aseamănă... se adună (subl. n.)”[18]. „Eul” discursiv al vorbitorului este „dizolvat” în „vocea” înțelepciunii populare, conectorul paremiologic „o vorbă” fiind caracterizat de două atribute-clișeu (*veche, plină de tâlc*) care întăresc forța sapiențială a enunțului proverbial.

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

b) proverbul este adaptat: „Eu fac un apel la dumneavoastră, colegial, să fim, așa cum spune Constituția, în serviciul poporului, pentru că *vorba românească spune «Cine seamănă vânt, culege furtună»*. S-a folosit și *o altă vorbă românească* – și îmi pare rău că nu este domnul Geoană, că pentru dânsul voiam să spun această vorbă – *cine sapă groapa demiterii, cade singur în ea* (subl. n.)”[19]. Secvența discursivă prezintă interes pentru că vorbitorul adoptă tehnica acumulării paremiologice. Citarea proverbului „Cine seamănă vânt, culege furtună”, pus în relație de echivalență semiotică cu enunțul „Cine sapă groapa altuia, cade singur în ea”, întrucât ambele reprezintă reflectări ale raportului *cauză* („seamănă vânt” / „sapă groapa altuia”) – *efect* („culege furtună” / „cade singur în ea”), favorizează deformarea ironică a celui de-al doilea enunț sapiențial. Vorbitorul înlocuiește constituentul pronominal *altul-altuia* cu un substantiv, *demitere-demiterii*, pentru a semnala o mutație de natură referențială, de la un referent gnomic, ideal, la unul contextual, explicit („îmi pare rău că nu este *domnul Geoană* (subl. n.), că pentru dânsul voiam să spun această vorbă”).

c) proverbul este parafrazat: „Guvern nou, metode vechi. *Un vechi proverb românesc spune că bunele obiceiuri se păstrează*, iar noi, românii, indiferent de starea socială și opțiunea politică, din spirit patriotic, facem tot posibilul să-l respectăm (subl. n.)”[20]. Deformarea formulei „Obicei nou, în țară veche” prin substituire de constituenți, cu rezultatul „Guvern nou, metode vechi”, permite introducerea unei parafraze sapiențiale („bunele obiceiuri se păstrează”), iar conectorul paremiologic mărește forța ironiei declanșate prin deformarea „Guvern nou, metode vechi” și amplificate prin parafrază. Acest mecanism poate fi descoperit și în alte devieri anti-proverbiale[21].

d) proverbul devine aluzie proverbială: *„Există o vorbă la noi, cu ulciorul, și mai există alta, cu lupul* (subl. n.)”[22] sau „Iată, PSD este un partid nou, cu siglă nouă, dar uită *proverbul românesc cu lupul și năravul* (subl. n.)”[23]. Aluziile proverbiale reflectă potențialul pragmastilistic al suprimării. Din enunțurile proverbiale „Ulciorul nu merge de multe ori la apă” și „Lupu-și schimbă părul, dar năravul ba” se mai păstrează în planul de suprafață al discursului doar elementele proverbiale nucleare („cuvinte-cheie” Dumistrăcel 2006: 173). Conectorii paremiologici asigură redundanța necesară înțelegerii adecvate a intervenției discursive.

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

II.1.3. **Actualizarea mixtă**:

a) proverbul este redat: „În speranța captării unui electorat dezamăgit, o parte din opoziție încearcă să-și arate colții tocmai într-un moment care este neindicat. (...) Dar, *vorba proverbului: «fiecare pasăre pe limba ei piere»* (subl. n.)”[24]. Întrebuințarea conectorului paremiologic „vorba proverbului” are rolul doar de a semnala identitatea enunțului proverbial. Vorbitorul nu are intenția de a-și „dizolva” „eul” discursiv în „vocea” comunității.

b) proverbul este adaptat: „Știi cum e *aia cu cine sapă groapa altuia*”[25]. Conectorul metadiscursiv „aia”, rămășiță a conectorului paremiologic *„vorba aia”*, subliniază că, în asemenea contexte, valorificarea paremiei oscilează între actualizarea directă și cea indirectă. Ușurința cu care un receptor recunoaște și reconstituie întreaga formulă paremiologică pe baza unui fragment este hotărâtoare pentru a favoriza suprimarea unui segment proverbial, după cum se observă în secvența dată.

c) proverbul este parafrazat: „În primul rând, *când sunt mai multe moașe, cunoașteți proverbul cu copilul care rămâne cu buricul netăiat*, în al doilea rând, varianta inițială care se bazează pe decizia colectivă a consiliului local este mult mai democratică, mult mai bună (subl. n.)”[26]. Parafrazarea proverbului „Copilul cu mai multe moașe rămâne cu buricul netăiat” este însoțită de o marcă paremiologică („proverbul cu”) a cărei funcție metadiscursivă este de a evidenția discontinuitatea sintactică între planul conectorului paremiologic (legat de planul enunțării) și planul parafrazei proverbiale (legat de planul enunțului).

d) proverbul devine aluzie: „Schimbarea nick-ului nu este echivalentul transformării în altcineva, *știi cum e cu năravul lupului*... (subl. n.) cred că asta-i cea mai ineficientă metodă de gestionare a multiplelor personalități”[27]. Ca parte integrantă a conectorului paremiologic „(vorba) aia cu”, prepoziția *cu* ține de planul enunțării, nu de planul enunțului, așadar actualizarea este hibridă. Pe de o parte, vorbitorul dorește să introducă în chip direct, fără medierea unui conector paremiologic, aluzia privind „năravul lupului”, pe de altă parte, recunoașterea cuvintelor-cheie ca elemente constitutive ale unei paremii obligă la activarea unei rămășițe de conector proverbial, ceea ce face ca actualizarea directă să se combine cu cea indirectă.

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

III. **Concluzii.** Consideraţiile de mai sus şi studiile de caz legitimează afirmaţia că ostensivitatea proverbelor se manifestă deductiv şi inductiv.

III.1. *Ostensivitatea deductivă* reliefează capacitatea unui proverb de a orienta şi dirija construcţia discursivă în care este actualizat: „Un proverb românesc spune că *«ziua bună se cunoaşte de dimineaţă»* (subl. n.). La fel putem spune şi faptul că anul bun de la început se cunoaşte". Proverbul este modelul sintactico-semantic pe baza căruia urmează a se dezvolta secvenţa discursivă. Întrebuinţarea enunţului paremiologic semnalează actualizarea înţelesului generic, potenţial, „nesaturat" ca înţeles individual, contextual, „saturat". Axa deductivă *general → particular* guvernează relaţia între proverb şi contextul său de actualizare.

III.2. *Ostensivitatea inductivă* reliefează proprietatea unei secvenţe discursive de a semnala recursul la un enunţ paremiologic: „Şi *acestea sunt numai câteva din deficienţele noii legi*, ceea ce evidenţiază că proverbul *«graba strică treaba» se poate aplica cu succes în cazul de faţă* (subl. n.)". Proverbul conferă autoritate construcţiei discursive pe care o rezumă. Înţelesul individual, contextual, „saturat" este validat de şi cuprins în înţelesul generic, potenţial, „nesaturat" al proverbului. Axa inductivă *particular → general* guvernează relaţia dintre context şi proverbul „cerut" de acesta.

Înţelegerea proverbelor ca acte de limbaj indirecte conferă avantaje pentru analiza pragmatică şi stilistică a relaţiei proverbului cu secvenţa sau intervenţia discursivă în care paremia se actualizează. Considerate ca enunţuri constatative (Austin 2005), proverbele descriu cunoaşterea asupra lumii. Considerate ca enunţuri performative (Austin 2005), proverbele îndeplinesc roluri discursive dintre cele mai diverse. Astfel, constatări proverbiale precum „Graba strică treaba", „Cine sapă groapa altuia, cade singur în ea" ori „Lupul îşi schimbă părul, dar năravul ba" dezvoltă, prin actualizare contextuală, valori performative de tipul „Nu te grăbi", „Nu face rău", „Nu fi ipocrit". Nu greşim dacă afirmăm că, în discursul public, prin intermediul aserţiunilor paremiologice se potenţează enunţuri expresive (se dezvăluie reacţii emoţionale) sau directive (se recomandă cursuri de acţiune). Descoperirea, descrierea şi interpretarea acestor complexe realităţi de limbaj pot face obiectul unei monografii privind pragmatica şi retorica recursului la proverbe în comunicarea politică.

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

Note

[1] Se numește discurs public gama de manifestări lingvistice din spațiul public. Fac parte din această categorie, între altele, producțiile publicistice, politice și cele dezvoltate în comunicarea prin intermediul internetului.

[2] Mihai Cristian Apostolache, PSD, Ședința Camerei Deputaților, 12 februarie 2008; http://www.cdep.ro, accesat 26.10.2010.

[3] Monalisa Găleteanu, PSD, Ședința Camerei Deputaților, 17 aprilie 2007; http://www.cdep.ro, accesat 26.10.2010.

[4] Capacitatea de sinteză a proverbelor este analizată și în cele mai bune lucrări românești de paremiologie (Tabarcea 1982, Negreanu 1983, Ruxăndoiu 2003).

[5] Pentru alte exemple privind importanța acestei tehnici de reconfigurare a faptelor de discurs repetat a se vedea Dumistrăcel 2006.

[6] Anghel Stanciu, PSD (PRM), Ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, 5 decembrie 2006; http://www.cdep.ro, accesat 26.10.2010.

[7] Viorel Arion, PDL, Ședința Senatului, 3 martie 2008; http://www.cdep.ro, accesat 26.10.2010.

[8] Mihai Nicolae Tănăsescu, PSD, Ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, 28 iunie 2006; http://www.cdep.ro, accesat 26.10.2010.

[9] Mugurel Surupăceanu, PSD, Ședința Camerei Deputaților, 2 martie 2010; http://www.cdep.ro, accesat 26.10.2010.

[10] Ioan Aurel Rus, PRM, Ședința Camerei Deputaților, 12 iunie 2007; http://www.cdep.ro, accesat 26.10.2010.

[11] György Frunda, UDMR, Ședința Senatului, 12 martie 2008; http://www.cdep.ro, accesat 27.10.2010.

[12] Pe urmele lui Quintilian (1974), Grupul μ (1974) valorifică distincțiile privind cele patru categorii de transformări (*adiectio*, *detractio*, *immutatio*, *transmutatio*) pentru a propune o teorie generală a figurilor întemeiată pe operații retorice. Pe terenul cercetării românești, direcția propusă de Dumistrăcel (2006) s-a concretizat, între altele, într-o monografie asupra fenomenelor de discurs repetat în textul jurnalistic. Constituirea și reconfigurarea faptelor de limbă incluse în categoria discursului repetat sunt descrise din perspectiva operațiilor retorice identificate de Quintilian.

[13] Termenul a fost pus în circulație de paremiologul Wolfgang Mieder (germ. *Anti-Sprichwort*, engl. *anti-proverb*) pentru a denumi orice deformare a unui proverb cu sco-

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

pul de a obține efecte ironice sau umoristice. Alți cercetători numesc aceste creații „perverbe” (engl. *perverbs*, cf. Honeck 1997).

[14] Anonim, 21 septembrie 2010, http://www.mediafax.ro/politic/iliescu-nu-se-poate-face-cabinet-de-criza-dintr-o-opozitie-minoritara-si-cu-basescu-presedinte-7335797/foto; accesat 27.10.2010.

[15] me and just me, 12 decembrie 2008, http://www.ro-portal.ro/discutii/lofiversion/index.php/t40911-750.html; accesat 27.10.2010.

[16] Adrian Păunescu, PSD, Ședința Senatului, 17 februarie 2003; http://www.cdep.ro, accesat 27.10.2010.

[17] Radu Bogdan Țîmpău, PNL, Ședința Camerei Deputaților, 28 aprilie 2009. Secvența discursivă citată apare și într-o intervenție a lui Vasile Ghiorghe Gliga, PSD, Ședința Camerei Deputaților din 30 martie 2010, coincidența putând face obiectul unui alt fel de studiu despre originalitatea și pertinența unor specii de discurs parlamentar; http://www.cdep.ro, accesat 28.10.2010.

[18] Dumitru Ioan Puchianu, PDL, Ședința Camerei Deputaților, 18 martie 2008; http://www.cdep.ro, accesat 28.10.2010.

[19] Nicolae Vlad Popa, Independent, Ședința Senatului, 21 mai 2007; http://www.cdep.ro, accesat 28.10.2010.

[20] Ștefan Baban, PRM, Ședința Camerei Deputaților, 25 iunie 2002; http://www.cdep.ro, accesat 28.10.2010.

[21] Formula *„La vremuri noi, oameni noi”* a permis geneza și punerea în circulație a antifrazei *„La vremuri noi, tot noi”*.

[22] Antonie Iorgovan, PSD, Ședința Senatului, 14 februarie 2005; http://www.cdep.ro, accesat 28.10.2010.

[23] Gheorghe Dragomir, PNL, Ședința Camerei Deputaților, 27 iunie 2006; http://www.cdep.ro, accesat 28.10.2010.

[24] Constantin Dumitru, PNL, Ședința Senatului, 10 septembrie 2007; http://www.cdep.ro, accesat 28.10.2010.

[25] paul, 20 februarie 2010, http://www.agf.ro/frames/h_m_context.php?place=b&nr_mes=3326253; accesat 29.10.2010.

[26] Petru Lakatos, UDMR, Ședința Camerei Deputaților, 4 martie 2008; http://www.cdep.ro, accesat 29.10.2010.

[27] mio nombre, 26 iunie 2007, http://www.cafeneaua.com/search/comments/enturi_cu_va/1; accesat 29.10.2010.

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)

Bibliografie

Jean-Claude Anscombre, 1994, *Proverbes et formes proverbiales: valeur évidentielle et argumentative* în *Langue française*, vol. 102, nr. 1, p. 95-107.
Jean-Claude Anscombre, 2000, *Parole proverbiale et structures métriques* în *Langages*, nr. 139, p. 6-26.
Stelian Dumistrăcel, 2006, *Discursul repetat în textul jurnalistic*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași.
Raymond W. Gibbs, Jr., 2001, *Proverbial themes we live by* în *Poetics*, vol. 29, nr. 3, p. 167-188.
Grupul μ, 1974, *Retorică generală*, ediție în limba română de Antonia Constantinescu și Ileana Littera, Editura Univers, București.
R. R. Hoffman, R. P. Honeck, 1987, *Proverbs, pragmatics, and the ecology of abstract categories* în HASKELL, R. (Ed.), *Cognition and symbolic structures*, Ablex, Norwood, NJ, p. 121–140 .
Richard P. Honeck, 1997, *A proverb in mind*, Lawrence Erlbaum Associates Inc.
Dumitru Irimia, 1997, *Morfo-sintaxa verbului românesc*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași.
Georges Kleiber, 1999, *Les proverbes: des dénominations d'un type «très très spécial»* în *Langue française*, vol. 123, nr. 1, p. 52-69.
Wolfgang Mieder, 2004, *Proverbs: a Handbook*, Greenwood.
George Muntean, 1984, *Proverbe românești*, Editura Minerva, București.
Constantin Negreanu, 1983, *Structura proverbelor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
Neal Norrick, 1985, *How Proverbs Mean: Semantic Studies in English Proverbs*, Mouton, New York.
Quintilian, 1974, *Arta oratorică*, Editura Minerva, București.
Pavel Ruxăndoiu, 2003, *Proverb și context*, Editura Universității din București.
Charlotte Schapira, 2000, *Proverbe, proverbialisation et déproverbialisation* în *Langages*, vol. 34, nr. 139, p. 81-97.
John R. Searle, 1979 (1981), *Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts*, Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney.
Dan Sperber, Deirdre Wilson, 1995, *Relevance: Communication and Cognition*, Blackwell Publishing.
Cezar Tabarcea, 1982, *Poetica proverbului*, Editura Minerva, București.

BDD-A20756 © 2013 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:01 UTC)